EXPOSICIÓ EL MÓN I UN LLIBRE: DE L'ESCRIPTOR AL LECTOR
Palau Moja. Barcelona, 19/4 - 23/6/2007

Tots els textos

Generalitat de Catalunya
Institució de les Lletres Catalanes

PREÀMBUL 3

PRESENTACIÓ 4

ELS CAMINS DEL LLIBRE 5

Més enllà de l'escriptor 5
La solitud de l'escriptor 5

Una construcció col·lectiva 6
L'editor: la intuïció i l'olfacte 6
Els agents literaris 7

La fàbrica del llibre 8
La fixació del text 8

La fàbrica del llibre 9
Modelar la forma 9

La forma i el sentit 11
Col·leccions literàries 11
Col·leccions de gènere 12

L'economia del llibre 13

Retrat de família 13

ELS CAMINS DEL LECTOR 16

Convertir-se en lectors 16

Biobibliografies 17

Lectures en comú 18

El llibre mundà 18

Davant la crítica i els crítics 19

La traducció: traspassant fronteres 19

Textos en moviment. La premsa 19

LA TROBADA 21

Fe d'errates 24

Crèdits 25

PREÀMBUL

Atenció!
Teniu 450.000 llibres a l'abast. *
Cada llibre té una mitjana de 250 pàgines.
Per tant, disposeu de 11.250.000 pàgines...
Per llegir-les totes caldrien cent set anys, set dies i tres hores sense aturar-se. I això, llegint-ne una per minut!
* Total de títols publicats a l'Estat espanyol disponibles segons els registres de l'ISBN.

De sobte, tenim al davant tots els textos. Tan aparentment iguals. Un al costat de l'altre. Iguals, tots iguals…
Quin escolliríeu? Per on cal començar? Com continuar?
Ni el desert ni l'oceà no són tan inabastables!

Si digitalitzéssim cada una de les planes, n'indexéssim els continguts i els pengéssim a internet, podríem trobar en qualsevol moment i des d'on volguéssim qualsevol text.
Però també els trobarem si els textos flueixen en fulls plegats (quaderns) dins unes cobertes que els ordenen (principi, cos, final), els vesteixen (format, tipografia, colors, marques) i els apleguen (centenars, milers), i si els classifiquem segons criteris universals o els mantenim, lligats per una secreta harmonia, en aparent desordre, com un paisatge de lletres, imatges i signes.
Durant segles sencers, els lectors han caminat per aquest paisatge empesos pel desig i la memòria.

«… t'has introduït en l'establiment a través de l'atapeïda barrera
dels Llibres Que No Has Llegit,
els Llibres Que Et Pots Estar De Llegir,
els Llibres Fets Per A Altres Usos Que La Lectura,
els Llibres Ja Llegits Sense Ni Tan Sols Necessitat D'obrir-Los En Tant Que Pertanyents A La Categoria Del Ja Llegit Abans I Tot D'haver Estat Escrit.
dels Llibres Que Si Tinguessis Més Vides Per Viure Certament També Et Llegiries De Bon Grat,
dels Llibres Que Tens Intenció De Llegir Però Abans Dels Quals N'hi Ha D'altres Que Hauries De Llegir,
dels Llibres Massa Cars Que Pots Esperar A Comprar Quan Els Revenguin A Meitat De Preu,
dels Llibres Idem Com Abans Quan Els Publiquin En Edicions De Butxaca,
dels Llibres Que Podries Demanar A Algú Si Te'ls Deixa,
dels Llibres Que Tothom Ha Llegit I Doncs És Quasi Com Si Els Haguessis Llegit També Tu
els Llibres Que Des De Fa Temps Tens Programat De Llegir,
els Llibres Que Des De Feia Anys Buscaves Sense Trobar-Los,
els Llibres Que Toquen Algun Tema Pel Qual T'interesses En Aquests Moments,
els Llibres Que Vols Tenir Per Poder-Ne Disposar En Qualsevol Eventualitat,
els Llibres Que Podries Apartar Per Llegir-Los Potser Aquest Estiu,
els Llibres Que Et Falten Per Tancar El Rengle De Llibres Del Teu Prestatge,
els Llibres Que T'inspiren Una Curiositat Sobtada, Frenètica I No Clarament Justificable
dels Llibres Llegits Fa Tant De Temps Que Seria Hora Que Els Rellegissis i
dels Llibres Que Sempre Has Fet Veure D'haver Llegit Quan Seria Hora Que Et Decidissis A Llegir-Los De Debò.» Italo Cavino

«De tots els instruments de l'home, el més admirable és, sens dubte, el llibre. La resta són extensions del cos. El microscopi, el telescopi, són extensions de la vista; el telèfon és extensió de la veu; després hi ha l'arada i l'espasa, extensions del braç. Però el llibre és una altra cosa: el llibre és l'extensió de la memòria i de la imaginació.» Jorge Luis Borges

PRESENTACIÓ

Amb ganes de llegir una estona, t'asseus a la butaca i obres un llibre…
Però, un moment: d'on ha sortit aquest llibre?
Com ha arribat al prestatge?
Per què he agafat aquest?
Què m'ha cridat l'atenció per escollir-lo, per triar justament aquest i no un altre?
La trobada entre un llibre i el lector és un moment intens i particular, una cruïlla on s'abracen dues històries: la que narra la història del llibre i la que explica la trajectòria del lector.

El llibre és un objecte que conté un món. Aquest objecte surt a trobar-se amb els lectors després d'un procés llarg, delicat i ple de meandres que determinaran el seu camí final. El títol, el paper, les dimensions, l'extensió, el llenguatge, la tipografia, la imatge, el text de contraportada, la col·lecció, la marca editorial, res no hi és superflu i tot pot resultar-hi significatiu. Perquè el llibre ha de conquerir lectors per sobreviure. Per sobreviure als rigors del mercat, però també per fer-se un lloc en l'imaginari col·lectiu.
I el lector? Amb el seu bagatge de lectures prèvies, les seves expectatives i emocions, com fa la tria entre els milers de lectures possibles?
Quins altres llibres ha llegit?
De quin estil són?
Quins autors s'estima més?
Què n'espera?

«El món i un llibre» vol convidar-vos a reflexionar sobre el camí que porta el lector fins al llibre i el llibre cap al lector. El llibre, amb força per seduir; el lector, amb ganes de ser seduït.

ELS CAMINS DEL LLIBRE

Més enllà de l’escriptor

El llibre modern comença amb Manuzio, Estienne, Plantin o Elzevier, llibreters-editors del Renaixement. Són savis humanistes que creen, produeixen i difonen el llibre. Exploren totes les possibilitats de la impremta de Gutenberg. Seleccionen textos que, sovint, ells mateixos tradueixen del llatí o del grec. Tenen cura de la manufactura del paper i de la confecció dels punxons, vigilen la feina dels caixistes i envien els plecs en brut, sense enquadernar, als seus companys de Venècia, Anvers, Lió, Basilea, Colònia o Barcelona.
No serà fins a mitjan segle XIX que la feina de l’editor, la de l’impressor i la del llibreter esdevindran oficis diferenciats.
Si darrere d’una obra literària hi pot haver un home sol, l’autor, darrere l’objecte llibre hi ha diversos professionals que fan de l’establiment del text i de la seva materialització una construcció col·lectiva. Són un estol de figures sovint silencioses però essencials per garantir el futur del projecte.

La solitud de l’escriptor

Qui és l’escriptor? Algú, potser un geni, que ha decidit abandonar-ho tot per dedicar-se a escriure? O una persona com qualsevol altra, que ha fet de l’exercici de posar paraules a les coses només una professió? Què decideix la sort de l’escriptor? El talent, l’estudi, bones crítiques, bons lectors... són determinants? Ho són, quan l’escriptor es debat sol entre la seva imaginació i la pàgina en blanc?

L’ampolla llançada al mar

L’escriptor ha posat el punt final al seu text. Què farà, ara, per no deixar-lo dormir fins a la fi dels temps al fons d’un calaix?
Comença una dura travessia d’editor en editor. Les respostes triguen, i quan n’hi ha solen ser negatives. Es demana si provar sort en algun concurs. Comença pels certàmens locals, fins que cau en la temptació de presentar-se a algun dels premis grossos.
Tantes anades i vingudes li permetran començar-se a relacionar amb el món literari, fer-hi amics, trobar fins i tot qui l’apadrini davant algun editor.
I potser un dia s’esdevé el miracle: algú ha trobat a la platja la seva ampolla llançada al mar.

«Quan dono per acabats els meus textos, després d’haver-los revisat fins al límit de la meva capacitat d’autoexigència, sempre em sento neguitós davant la perspectiva de l’edició. Penso que, un cop convertits en productes que són el resultat d’un minuciós procés industrial, el fet que arribin o no arribin al lector en condicions òptimes depèn d’uns quants factors —entre d’altres, una adequada distribució—, però, fonamentalment, del prestigi de la col·lecció en què s’incloguin i, dins aquest context, de la imatge externa que els identificarà. Així que… acostumo a opinar sobre la tipografia i exigeixo que em consultin el disseny gràfic de la coberta. Intento, aleshores, imaginar el llibre a l’aparador d’una llibreria o en un taulell ple de tota mena de novetats. Com hi destacarà? Serà per l’elegància de línia, per l’austeritat, per un concepte original? O, potser —em dic horroritzat— passarà inadvertit per ser vulgar enmig de l’obscena vulgaritat que impera?» Robert Saladrigas

«Recullo avui un exemplar d’*Un camí amb Eva* a les Edicions 62 per tal de restablir el text primitiu. Hi ha vuitanta “esmenes” de censura. A cops, una escena quedava coixa i em va caldre rescriureu-la per assegurar la continuïtat. I ara, en donar-hi un primer cop d’ull tinc la sorpresa de trobar-me amb un fragment d’aquesta segona versió que em sembla ben superior a l’original, o sigui que, ves per on, la censura em va forçar a fer-ho millor!» Manuel de Pedrolo

Les màscares de l’escriptor

Amagar la identitat per protegir la vida privada, per construir un personatge, per tenir més veus...

Caterina Albert	*Víctor Català*	Aurore Dupin	*George Sand*
Joan Oliver	*Pere Quart*	Henri Beyle	*Stendhal*
Avel·lí Artís-Gener	*Tísner*	Pep Albanell	*Joles Sennell*
Agustí Calvet	*Gaziel*	Miquel Creus i Muñoz	*Miquel Desclot*
Mohammed Moulessehoul	*Yasmina Khadra*	...	...

«Desitjo també seguir usant el pseudònim, encara que aquest no m'amaga ja tant en absolut com jo desitjava. Ja sé que la flaquesa d'escriure no és cap pecat i per això no em faria res que les persones de formalitat i enteniment me'l coneguessin. Però la gran multitud ineducada i grollera, a la dona que escriu, la despulla de seguida de la qualitat de dona de sa casa (que a mi m'agrada tant) i la converteix en una mena de gallimarsot o d'amazona: en una mena d'ésser estrany que tira contra el corrent i el sentit comú; i, francament, com trobo que no val la pena de sotmetre's al judici d'aqueixa multitud plena d'estúpids prejudicis, desitjo conservar l'anònim per lliurar-me d'ella.» Caterina Albert (*Víctor Català*)

[Reproduccions emmarcades: cartes de Rodoreda i Sales]

Correspondència entre Mercè Rodoreda i Joan Sales on tracten del títol final de l'obra i de la manera de parlar dels personatges de *La plaça del Diamant*.

Una construcció col·lectiva

L'editor: la intuïció i l'olfacte

L'editor és el responsable de seleccionar els textos que seran publicats.
Però com li arriben els originals? D'on vénen? Com es produeix la trobada entre l'escriptor i l'editor?
Les seves decisions combinen intuïció comercial, olfacte literari i gust personal.
Vet ací un equilibri que cada editor resol a la seva manera i amb fortuna diversa.

«O bé publiques els llibres que creus que la gent hauria de llegir, o bé els que creus que la gent vol llegir. Els editors de la segona categoria, és a dir, els que se sotmeten servilment als gustos del públic... es limiten a proveir d'aquells productes dels quals hi ha demanda. ... Els editors que pertanyem a l'altra categoria fem un esforç (tot i que s'ha d'admetre que ben modest) per ser creatius; intentem guanyar lectors per a les obres que veiem com a originals, amb mèrit literari i importants per al futur, tant si són fàcils d'entendre com si no....» Kurt Wolff

«No s'ha de jutjar un editor pels bons llibres que ha desestimat, sinó pels llibres dolents que ha publicat» Olivier Cohen (editor)

«Projecte editorial: ha de ser coherent, identificable, rigorós…, i ha d'intentar imposar autors o línies de pensament, però sense entestar-se en vies mortes.
Un projecte que no es traeixi ni traeixi el possible lector que confia en una editorial, amb qui cal establir un pacte continuat i ferm.
Un projecte en què l'editor ha de combinar les virtuts del corredor de marató, és a dir, un projecte a llarg termini, i les de l'esprintador, reaccionar amb rapidesa.» Jorge Herralde

«... una editorial es distingeix, no solament pels llibres que descobreix al públic, sinó sobretot, per la seva forma d'editar; és a dir, tant per la qualitat i coherència de la seva línia intel·lectual, com per la bona factura industrial. Tots aquests aspectes conformen els principis bàsics de l'art d'editar; perquè l'edició pot ser exclusivament un negoci, però també pot ser un art. El resultat d'una passió.» Jacobo Siruela

Els comitès de lectura

Els editors reben tants manuscrits que llegir-los tots amb cura és una tasca titànica i impossible.
Grans editorials del segle XX han delegat aquesta feina en comitès de lectura: lectors experts en qui l'editor confia plenament. Solen ser escriptors i crítics literaris.

Els informes de lectura d'André Gide, Raymond Queneau, Italo Calvino, Carles Riba, Joan Sales, Ignasi Agustí, Jaime Gil de Biedma, els germans Ferrater o Josep M. Castellet donaren prestigi a grans editorials com ara Gallimard, Einaudi, Alpha (Bernat Metge), Selecta, Destino o Seix Barral.

Avui dia els editors encarreguen sovint a lectors professionals la valoració dels originals per poder argumentar la decisió de publicar-los o rebutjar-los.

«Les reunions per atorgar els premis de Formentor van ser sempre, per a tots nosaltres —que procedíem de la misèria intel·lectual i de la foscúria franquistes—, una autèntica festa. No solament pels viatges i els indrets on ens reuníem —sempre exquisits, més o menys esnobs— sinó també per la possibilitat de fer

coneixença, entrar en contacte i discutir de literatura o de política amb alguns dels escriptors europeus i americans més interessants d'aquells moments, des del que devia ser el més vell, Henry Miller, fins al que segurament era el més jove, Hans Magnus Enzensverger, passant per gent que he respectat o estimat —potser perquè, en aquells moments, em van ensenyar moltes coses— com Roger Caillois, Elio Vittorini, Hans Mayer, Italo Calvino, Michel Butor, Alberto Moravia, Mary MacCarthy, etc.» Josep M. Castellet

«El 1969, quan es va crear Tusquets Editores, el grup heterogeni d'amics i coneguts... que d'alguna manera va començar a configurar-se com el que va anomenar-se la "gauche divine", va ser nombrós i molts dels seus components van col·laborar-hi, a vegades fins i tot espontàniament, sense cobrar, aportant idees, suggerint llibres, suscitant comentaris que finalment els portaven a la realització d'algún llibre.» Beatriz de Moura

Construir un catàleg

El primer objectiu de l'editor és publicar llibres. Alguns arriben espontàniament a la seva taula. La majoria els ha d'anar a buscar, festejant autors o fent bons tractes amb els seus agents. Molts editors convoquen premis literaris per atraure autors i originals, per descobrir nous talents, per cridar l'atenció del públic. Però, sobretot, l'editor obre les orelles a les propostes i els suggeriments d'amics, coneguts i saludats. O s'inventa el llibre: concep projectes que encarrega a autors o a equips editorials. D'una manera o d'una altra, cada editor construeix el seu catàleg personal, que el defineix i el caracteritza i amb el qual crearà el seu propi cercle de lectors.

«El lector que confia en la coherència d'un catàleg més que no pas en la promesa d'una virtut encara no provada, podrà parar esment en una novetat editorial que per a ell és del tot desconeguda, només pel fet de ser en un catàleg en companyia d'altres títols que li han procurat moments de gran satisfacció. Però per a això, cal que identifiqui la família d'aquest nou llibre, el catàleg i la col·lecció de l'editorial en què es publica, i en aquest cas no hi ha res millor que l'aspecte físic, en què la coberta pren el més gran protagonisme.» Jaume Vallcorba

Els agents literaris

Entre autors i editors va prenent cos la figura dels agents literaris. Les agències assumeixen la representació de l'autor, fent-ne circular els manuscrits i buscant la millor oferta econòmica i editorial. Vetllen pel rendiment comercial i per les explotacions subsidiàries de les obres que representen i en negocien els drets de traducció. S'interessen per la coberta del llibre i les campanyes publicitàries, per les diverses modalitats d'edició (fer-ne de butxaca, o de club, o de populars, o de luxe), per l'adaptació cinematogràfica, pels premis que poden ser a l'abast dels seus autors.
Coordinen cada vegada més els llançaments a escala mundial amb agents d'altres llocs. Són els artífexs de molts dels *best-sellers* globals d'avui dia.

Els *scouts* o observadors

La societat literària també es renova a cop de tendències i modes, de gosadia i de mimetisme, de vida social i projecció mediàtica.
Per això, i per la competitivitat que això genera, fa alguns anys van aparèixer a Nova York els *scouts* o observadors caçatalents, que es dediquen a anar a festes, còctels i saraus, a fer el tafaner. Escolten de qui es parla per saber quins autors estan de moda i quins són aigua passada. Han d'intuir què s'espera per a la propera temporada. I venen aquesta informació a l'editor per qui treballen.

[Piles de reproduccions d'escrits originals]

En aquest espai trobeu pàgines de primeres versions, tant manuscrites com mecanoscrites, de textos, alguns inèdits, de diferents autors.
- Maria Mercè Marçal. *La passió segons Renée Vivien*. Barcelona: Columna, 1995.
- Josep M. Espinàs. *Relacions particulars*. Barcelona: La Campana, 2007.
- Maria Barbal, prosa inèdita.
- Joan Casas. *Hotel Continental*, novel·la inèdita.
- Màrius Serra. *Da-li*, llibre de relats inèdit.
- Ramon Gomis. *Cròniques de la Costa Daurada*. Barcelona: Columna, 1992.
- Josep Navarro. *Terra negra*. Barcelona: La Magrana, 1992.
- Ramon Solsona. *Les hores detingudes*. Barcelona: Quaderns Crema, 1993.
- Pep Albanell. *Lo fiscorner del Segre*, novel·la inèdita .
- Josep Francesc Delgado. *Després de les nits blanques: un viatge a la U.R.S.S.*, llibre de viatges inèdit.

La fàbrica del llibre

La fixació del text

El text, tal com arriba al lector, és una creació col·lectiva. Correctors, agents i editors fan suggeriments a l'autor sobre el títol, l'estructura i l'ordre dels capítols, l'extensió, el nom dels personatges i, fins i tot, el final. El lector hi guanya quan, així, el llibre és fruit d'un diàleg franc i obert, valent, crític.

La revisió o la feina del redactor

S'anomena pròpiament edició el conjunt d'intervencions sobre el text original que miren de resoldre'n els possibles problemes, millorar-lo i fer-lo tan semblant a la seva versió ideal com sigui possible.
Redactor i correctors convé que treballin amb l'escriptor. Hi ha algun passatge obscur que calgui aclarir? Hi manca coherència? Hi falla la sintaxi o l'ortografia? Cal adaptar el text a les normes d'estil de l'editorial, a les característiques de la col·lecció i fins i tot, quan s'escau, a l'especificitat dels lectors.
Si l'autor és l'inventor-creador que ha gestat el text, el procés d'edició i tots els que hi intervenen són les llevadores del llibre.

[Taula lluminosa: sobre el redactor]
Prosa escrita per Joan Brossa per a la revista *Dau al Set* el setembre de 1949 i que finalment no va sortir. L'any 1973 la incorporà en un recull de proses inèdites que havia de publicar l'editorial Tristan Barbarà, de Figueres. El corrector s'ultrapassà i canvià el text de Brossa. Això obligà al corrector habitual de Brossa, Andreu Rossinyol, i al mateix Brossa a fer moltes correccions a les galerades, a fi de retornar el text al seu estat original. A causa d'aquests problemes, Brossa trencà les relacions amb l'editorial. Finalment, el llibre fou publicat per Editorial Empúries l'any 1978 amb el títol *Alfabet desbaratat*.
(Fundació Joan Brossa).

Encertar el títol

Els manuscrits medievals solien començar amb l'*incipit*: «Aquí comença…», deien, i hi afegien les primeres paraules del text. L'obra la batejaven més tard els seus comentaristes.
L'adjectiu *divina*, aplicat a la *Commedia* de Dant, el devem als apologistes dels segles posteriors. Apareix per primera vegada a l'edició del 1555, gairebé dos segles i mig després que fos escrita.
No és fins al segle XVI que es comencen a substituir els *incipit* per un pedestal, a la primera pàgina o frontispici, que conté el títol com a veritable marca de l'obra.
N'hi ha que són com rius: *La vida i les estranyes i sorprenents aventures de Robinson Crusoe, mariner de York, que va viure vint-i-vuit anys tot sol en una illa deshabitada de la costa d'Amèrica, prop de la desembocadura del gran riu Orinoco, després d'haver pogut arribar a l'illa per mor d'un naufragi en què van desaparèixer tots els tripulants tret d'ell; amb el relat de com fou finalment rescatat per la rara intervenció d'uns pirates. Escrit per ell mateix*, reblava, bé que l'autor fos en realitat Daniel Defoe.
De descriptius: *Càndid o l'optimisme*, de Voltaire; *Emili o de l'educació*, de Rousseau.
De paradoxals: *Crim i càstig*, de Dostoievski; *Guerra i pau*, de Tolstoi.
D'eloqüents: *El doctor Faustus: la vida del compositor alemany Adrian Leverkühn contada per un amic*, de Thomas Mann.
Carregats d'ironia o d'absurd: *El doctor Faustrol Pataphisicum*, d'Alfred Jarry; *Uf, va dir ell*, de Quim Monzó.
Sovint costa trobar el bon títol d'entrada: Baudelaire havia pensat *Les lesbiennes* o *Les limbes* i va triar *Les fleurs du mal*. Zola provà cent trenta-tres expressions per *La bête humaine*. *À la recherche du temps perdu*, de Proust, va començar per dir-se *Les intermittences du coeur* o *Les colombes poignardées*. Kundera havia batejat com a *Amors a Txecoslovàquia* el seu llibre *La insostenible lleugeresa del ser*.

El corrector

La feina dels correctors no és gaire visible. Hereus dels copistes medievals, treballen a l'ombra i als marges del llibre. Vigilen el pas del manuscrit a la impremta. Treballen sobre l'original i les proves del text, sobre vocals i consonants, punts i comes, majúscules i minúscules.
Ezra Pound va corregir les proves de *La terra eixorca*, de T.S. Eliot. Com seria el poema si no ho hagués fet ell?
Samuel Beckett va corregir fragments del *Finnegans Wake*, de Joyce. Aquest ha estat sempre un ofici mal remunerat. Joyce va pagar dos-cents quinze francs per més de setze hores de feina i Beckett digué: «Hi va afegir un abric vell i cinc corbates. No vaig dir que no. És molt més fàcil encaixar l'afront que no cometre'l.»

[Taula lluminosa: sobre el corrector]
Original de *Notes per a Sílvia* (Destino, OC XXVI, 1974), de Josep Pla, amb correccions de l'autor i un redactor editorial, que il·lustren diferents fases del procés de correcció i revisió. (Manuscrit núm. 295 de *Notes per a Sílvia*. Fundació Josep Pla, col. Josep Vergés).

Erasme al taller d'Aldo Manuzio

Per a la publicació dels seus *Adagia*, el 1508 Erasme viatjà a Venècia i es va instal·lar prop del taller d'Aldo Manuzio. Va conviure amb tipògrafs i caixistes i conversà amb els doctes operaris sobre la manera com calia pronunciar el grec, «mangiando male e ore scomode, bevendo un pessimo vino a la mensa comune».
Aquesta experiència va fer que reparés en la feina dels redactors.

«... restituir un món, en cert sentit diví, que gairebé s'ha perdut completament, buscar on és amagat, retornar la llum que s'havia apagat, infondre vitalitat allà on s'havia extingit, reconstruir les passes mutilades, esmenar els punts erronis d'innombrables maneres per manca i negligència de l'impressor.»
Erasme de Rotterdam

La fàbrica del llibre

Modelar la forma

El llibre com a objecte té la seva pròpia arquitectura. Segles d'història han anat matisant les pautes i els passos que cal seguir. L'arquitectura del llibre combina tots els elements a l'entorn del text i traça un llindar que separa —i alhora uneix— la identitat de l'obra i l'experiència singular de la lectura. Amb l'objectiu d'afavorir l'entesa entre el llibre i el lector.

[Mural gràfic]
Composició d'un llibre desplegat
Pàgina de respecte - Falsa portada - Frontispici - Portada - Crèdits - Dedicatòria - Epígraf - Taula - Llista d'il·lustracions - Llista de quadres o gràfiques - Pròleg - Prefaci - Agraïments - Abreviatures - Nota editorial - Introducció - Cos del llibre - Bibliografia - Índex de noms - Índex de matèries - Colofó - Pàgina de respecte

Caràcters eminents

Les paraules s'escriuen lletra a lletra, els textos es componen caràcter a caràcter. En l'edició, tots els detalls, fins el que semblen més imperceptibles, poden resultar significatius. Com diu Andrés Trapiello: «La tipografia és el primer advocat a qui s'encomana la defensa d'un text. L'escriptor, en posar-se en mans d'un tipògraf, li confia secrets de la seva obra sovint ocults fins i tot per a ell.»

«La tipografia del llibre ha de vehicular un missatge generalment llarg i complex, que exigeix un esforç de lectura important i continuat, i que per tant ha d'esborrar-se davant els ulls del lector com els bons majordoms saben esborrar-se de la vista del senyor. Doncs bé: només la tradició és capaç de fer el miracle de convertir en transparent la lletra impresa, com ens torna invisibles els objectes quotidians que hem d'utilitzar sense haver de saber que ho fem. En el món del llibre, la tradició no és un pes mort ni un pretext per al plagi sinó un element funcional.» Josep M. Pujol

«La tipografia d'una pàgina, en oferir una impressió total, immediata i espontània, fa que sigui com una germana de l'arquitectura.» Paul Valéry

[Mural gràfic: mostra de tipografies]
1 - Garamond (Stempel): recreació de tipografies originals de Claude Garamond (París, fl. 1530-61) produïda per Stempel (Frankfurt am Main, 1924)
2 - Bodoni (Bauer): recreació de tipografies originals de Giambattista Bodoni (1740-1813) per Heinrich Jost per a Bauer (Frankfurt am Main, 1924). La mostra és una versió de Neufville Digital (Barcelona, 1989)
3 - Futura: dissenyada per Paul Renner per a Bauer (Frankfurt am Main, 1927/28). La mostra és una versió de Neufville Digital (Barcelona, 1987)

4 - Helvètica: dissenyada per Max Miedinger per a la Foneria Haas (Munchenstein, Suïssa, 1956). La mostra és una Helvètica Neue produïda per Linotype/Stempel (Frankfurt am Main, 1983)
5 - New Baskerville: recreació de tipografies originals de John Baskerville (1706 – 1775) per International Typeface Corporation (Woburn, Mass., 1982)
6 - Times New Roman: dissenyada per Victor Lardenty sota la direcció d'Stanley Morison i produïda per la Monotype Co. (Salfords, Surrey, 1932)
7 - Gill Sans: dissenyada per Eric Gill per a la Lanston Monotype Co. (1928). La mostra és una versió digital de Monotype Typography (Londres, 1989)
8 - Rotis: dissenyada per Otl Aicher per a Compugraphic (Wilmington, Mass., 1989). La mostra és una Rotis Sans Serif, versió digital d'Alfa Co. (Ridgefield Park, N. J., 1990)

Espècies d'espais: la composició

Tot té la seva història. També la disposició del text sobre la pàgina: la separació dels mots, els marges, la distància entre línies, la justificació…, són fruit de llargs processos d'experimentació.
Però els darrers vint anys han comportat canvis com sotracs. L'ordinador disposa de programes específics per maquetar i fer les arts finals. És una revolució radical! Tot pot ser més flexible, econòmic, ràpid… si s'aprèn a utilitzar aquests recursos.

«Si comprimíem en l'espai d'una hora els cinc segles i mig d'història de la impremta, un caixista estaria treballant tranquil·lament sense competència durant més de tres quarts, el linotipista estaria en acció menys d'onze minuts, el teclista de fotocomposició convencional en duraria una parell i l'eliminació total del plom no necessitaria ni noranta segons, més o menys els mateixos que tindria l'existència de l'autoedició.» Josep M. Pujol

[Taula lluminosa: sobre la composició]
Pàgines 21 i 22 del llibre *Espèces d'espaces* de Georges Perec. París: Galilée, 2000.

«Escric...
Escric: escric...
Escric: "escric..."
Escric que escric...
etc.

Escric: traço mots sobre una pàgina.
Lletra a lletra, un text es forma, s'afirma, s'aferma, es fixa, es fita:
una línia tan estrictament h
o
r
i
t
z
o
n
t
a
l
es disposa sobre el full blanc, ennegreix l'espai verge, li dóna un sentit, el vectoritza:
d'esquerra a dreta
d
e

d
a
l
t

a

b
a
i
x

Abans, no hi havia res, o gairebé res; després, no hi ha pas gran cosa, alguns signes, que són prou perquè hi hagi un dalt i un baix, un principi i un final, una dreta i una esquerra, un recto i un verso.»
Georges Perec. *Espècies d'espais*

El rostre del llibre

Amb la coberta, el llibre es converteix en divulgador de si mateix: per existir, ha de captar la mirada del lector en un segon i per sempre més.
Cal que sigui seductora, que desperti la curiositat, atregui l'atenció i perduri en la memòria del lector intensament i afectuosa.
Avui hi ha tanta competència, que també l'aspecte dels llibres és ple de soroll. D'algunes cobertes, no podem refiar-nos-en gaire. D'altres, en canvi, són autèntiques peces mestres.

«Però la coberta no és res més que l'aspecte més comercial del llibre. Té una funció semblant a la dels fotogrames d'un film al vestíbul d'un cinema. Suposa la primera aproximació al text i ens impulsa a continuar tafanejant-hi o ens convenç perquè el deixem de bell nou a la taula de novetats.» Jaume Vallcorba

«Quan s'agafa un llibre per primera vegada, la coberta és com el rostre d'una persona que acabem de conèixer, si en quedes seduit amb la primera impressió, pot ser que després la vulguis conèixer millor... Si la cara és el mirall de l'ànima, la coberta és el mirall del llibres. Les faccions del rostre (ulls, nas, boca) en una coberta són: el títol, l'autor, l'editorial i la imatge il·lustrada o fotogràfica.» Roser Capdevila

[Taula lluminosa: sobre les cobertes]
- *El petit príncep* d'Antoine de Saint-Exupéry. Barcelona: Estela S.A., 1965.
- *Le petit Prince* d'Antoine de Saint-Exupéry. París: Galimard NFR, 1951.
- *Sal oberta* de Maria-Mercè Marçal. Coberta de Joan Forgas i Xavier Costa. Sant Boi de Llobregat: Llibres del Mall, 1982.
- *Tres fan la Centena, obra poètica 1973-1976* de Miquel de Renzi. Pròleg de Joan Brossa. Coberta de Joan-Pere Viladecans. Sant Boi de Llobregat: Llibres del Mall, 1978.
- Retícula per a col·lecció de cobertes de Romek Marber per a Penguin Crime 1961. (Del llibre Penguin By Design, A Cover Story 1935-2005 de Phil Naines i Allen Lane. Londres: Penguin Group, 2005.)
- Conjunt de cobertes de Penguin Crime, Romek Marber, John Sewell, Sydney King, Jean-Luc Blanc, George Daulby i Georges Mayhew. 1961-1962. (Del llibre Penguin By Design, A Cover Story 1935-2005 de Phil Naines i Allen Lane. Londres: Penguin Group, 2005.)
- *El preludio* d'Antoni Marí. Traducció i pròleg d'Antonio Colinas. Edició bilingüe. Coberta d'Àngel Jové. Sant Boi de Llobregat: Llibres del Mall, 1986.
- *Isabel o el test d'alfàbrega; La vigília de Santa Agnès* de John Keats. Versió de Marià Villangómez. Pròleg d'Àlex Susanna. Coberta de Joan Hernández-Pijuan. Edició bilingüe. Sant Boi de Llobregat: Llibres del Mall, 1984.

La forma i el sentit

Cada setmana desenes de novetats arriben a les llibreries, recorren els aparadors, les taules i els expositors per mostrar-ne les virtuts als lectors desconfiats. Els llibres intenten seduir, els lectors volen ser seduïts.
La promoció i els mitjans d'informació intenten despertar l'interès del lector, fins i tot abans que el llibre sigui al carrer. Però és el lector qui tindrà la darrera paraula. La col·lecció i el catàleg donen un context a cada nou llibre i l'agermanen amb el record de lectures passades. També el gènere ens diu que el llibre pertany a una categoria que ja és coneguda i valorada pel lector.

Col·leccions literàries

Podem trobar l'origen de les actuals col·leccions en les recopilacions que els tipògrafs venecians del segle XVI feien de textos grecs. Vet ací la tradició editorial a la vella Europa: la idea d'aplegar els llibres per orientar els lectors, per donar-los l'oportunitat de descobrir noves obres, nous autors.

«Tots els llibres publicats per un cert editor podrien ser vistos com anelles d'una única cadena, o segments d'una serp de llibres, o fragments d'un únic llibre format per tots els llibres publicats per aquell editor. Tracteu d'imaginar una editorial com un únic text format no solament per la suma de tots els llibres

que s'hi han publicat, sinó també per tots els seus altres elements constitutius, com les cobertes, les solapes, la publicitat, la quantitat d'exemplars impresos i venuts, o les diverses edicions en què el mateix text ha estat presentat. Imagineu una editorial d'aquesta manera i us trobareu immersos en un paisatge molt singular, que es podria considerar una obra literària en si, d'un genere específic.» Roberto Calasso

[Prestatge-vitrina: amb col·leccions literàries]
- «Nouvelle revue française». Col·lecció que inicialment era una revista fundada el 1909 per André Gide, i que des del 1911 va ser editada per Les Éditions Gallimard.
- «Penguin Classics». Col·lecció d'autors clàssics creada el 1946 per Penguin Books.
- «A tot vent». Col·lecció de novel·la d'Edicions Proa creada el 1928. Ha estat dirigida per Joan Puig i Ferreter i Joan Oliver, entre d'altres.
- «Bernat Metge». Col·lecció iniciada el 1923 per la Fundació Bernat Metge on es publiquen els clàssics grecs i llatins amb l'objectiu de donar a conèixer textos significatius de la història de la literatura clàssica.

Col·leccions de gènere

Vendre literatura no és vendre llet descremada. Qui cerca llet, espera trobar un producte igual que el que ha consumit altres vegades.
El lector de novel·les policíaques o d'aventures fantàstiques, de relats històrics o romàntics, no vol llegir sempre el mateix llibre; només en vol un de semblant. Els editors miren de donar al lector prou indicis perquè percebi que el que té a les mans és una obra nova, però que té semblances amb les altres que ha llegit.
Tots els aspectes formals del llibre es preparen perquè el lector pugui reconèixer-ne el gènere.
A les sèries populars de gènere, la marca és més important que l'autor. En voleu una mostra?
Edward Wheeler va escriure trenta-tres novel·les protagonitzades per Deadwood Dick. L'editorial Beadley & Company les venia a cabassos en format popular per quatre cèntims. Quan l'any 1885 Wheeler morí sobtadament, la Beadley amagà la mort de l'autor als lectors i continuà publicant llibres com si els hagués escrits Wheeler. Un grup de treball de la mateixa editorial va escriure, com si es tractés d'una cadena de muntatge, noranta-set novel·les noves.
Alguns autors del gènere de l'oest i de la ciència ficció, molt populars durant el franquisme, van ser Eduardo de Guzmán, àlies *Edward Goodman*; Pedro Guirao, *Peter Kapra*; Juan Gallardo Muñoz, *Curtis Garland*; Francisco González Ledesma, *Silver Kane*, i, sobretot, Marcial Lafuente Estefanía, que va escriure prop de tres mil cinc-centes novel·les, una per setmana i de no més de cent pàgines, que es venien a un duro.

[Prestatge-vitrina: amb col·leccions de gènere]
- «2001». Col·lecció de ciència-ficció creada el 1984 per l'Editorial Pleniluni d'Alella que va publicar els clàssics d'aquest gènere.
- «La Cua de Palla». Creada el 1963 per Edicions 62, va ser la primera col·lecció de novel·la policíaca publicada en català.
- «La Marrana». Col·lecció de novel·la eròtica creada el 1988 per Edicions de La Magrana.
- «Els Grumets de la Galera». Col·lecció de literatura infantil i juvenil, creada el 1966 per Editorial La Galera. Va ser un referent pels infants i adolescents d'aquells anys.

Els *best-sellers*: sense aturall

Les diferents tradicions editorials es fonen en un sol model industrial i globalitzat. La col·lecció i el catàleg deixen de ser estratègies editorials.
Els departaments de màrqueting dels grans grups editorials entren en escena i planifiquen i construeixen marques noves i estratègies amb la finalitat única d'incrementar l'impacte del seu *producte* en el moment de sortir al mercat.

Formes del llibre i maneres de llegir

La relació entre la forma i el contingut sempre ha estat complexa.
L'aspecte extern d'un llibre, pot condicionar-nos-en la lectura?
No cal dir que hi ha llibres que han estat molt valorats i que ara no ho són tant. Sovint, els llibres canvien de vestit.
Walter Scott i Alexandre Dumas van ser molt populars al seu temps. Les seves obres es van publicar en fulletons, per trameses. Un segle més tard, van ser acuradament editades com a clàssics i, alhora, en llibres il·lustrats per al públic juvenil.
Canviar la manera de publicar certes obres també canvia la manera de llegir-les.
A Amèrica, les novel·les policíaques de Dashiell Hammet, Raymond Chandler i Jim Thompson —publicades en edicions de butxaca i pensades per anar a la brossa en acabar de llegir-les— avui no

serien tan importants si els editors europeus no les haguessin rescatades i presentades als lectors en col·leccions remarcables també pel seu aspecte formal: «Série Noire», de Gallimard; «Il Giallo», de Mondadori; «La Cua de Palla», d'Edicions 62
Avui dia, aquestes obres s'anomenen de *sèrie negra* perquè el color de la portada de l'edició francesa era negre.

Qui sap si, de vegades, la nostra actitud davant un llibre —i la nostra interpretació del text— no depèn més aviat de la presentació material i del farciment del llibre, que no pas del seu contingut...

«La meva edició de l'*Odissea* traduïda per Lawrence d'Aràbia, l'extensa biblioteca d'Odisees aplegada per George Steiner a Ginebra, les diferentes edicions de butxaca d'Homer que un lector anònim va enviar per a ajudar a reconstruir la Biblioteca de Sarajevo... Cada lector llegeix una *Odissea* diferent; les seves lectures, juntes, porten les aventures d'Ulisses molt més enllà de les Illes Afortunades, fins a l'infinit.» Alberto Manguel

[Taula-vitrina: tres edicions del *Tirant* —erudita, divulgativa i infantil— i fragments sonors]
- Joanot Martorell, Martí Joan de Galba. *Tirant lo Blanc i altres escrits de Joanot Martorell*. Edició a cura de Martí de Riquer. Barcelona: Ariel, 1979. Veu: Lluís Soler
- Joanot Martorell. *Tirant lo Blanc*. Edició a cura de Rosa Giner i Joan Pellicer. València: 3i4edicions, 2005. Veu: Sílvia Amigó
- Joanot Martorell. *Tirant lo Blanc*. Adaptació de M. Aurèlia Capmany. Barcelona: Proa, 1990. Veu: Lucas Charnet

L'economia del llibre

El llibre té dues cares. És un vehicle per a la creació literària i, també, és una mercaderia que es produeix, es distribueix i es ven segons els principis de l'economia de mercat. Totes dues coses en tensió i, en mans dels bons editors, en equilibri.
Però aquest equilibri, és encara possible? El nombre de lectors s'ha estancat i cada any es publiquen més títols. Cada vegada es venen menys exemplars de cada títol i cada vegada es venen més els títols més venuts. La venda de *best-sellers* augmenta sense precedents, mentre que molts altres llibres amb prou feines són descoberts pels seus lectors potencials.
Les novetats arriben i se'n van de les llibreries fugaçment, de pressa, mentre que les obres de fons resisteixen, quan ho fan, amb heroïcitat a aquest procés d'acceleració sense fre.

«L'edició de llibres és per natura una indústria artesanal, descentralitzada, personal i amb un alt grau d'improvisació; que produeix més bons resultats en mans d'equips reduïts de persones amb idees afins que estimen el seu ofici, geloses de la seva autonomia i sensibles pel que fa a les necessitats dels escriptors i als diversos interessos dels lectors.» Jason Epstein

Schopenhauer va escriure: «Diu Heròdot que Xerxes plorava veient el seu immens exèrcit quan pensava que passats cent anys ja no quedaria ningú; qui no ploraria en veure el gruixut catàleg de la llibreria de la fira de Leipzig tot pensant que de tots aquells llibres ja no en quedarà cap ni un passats deu anys.» («Poseu-hi Frankfurt on diu Leipzig», anota Enrique Vila Matas.)

Retrat de família

«... la producció, no només dels llibres, sinó també la dels propis textos, és un procés que, més enllà del gest de l'escriptura, implica diferents moments, diferents tècniques, diferents intervencions: la dels copistes, els llibreters, els editors, els mestres impressors, els caixistes, els correctors... El procés de publicació, sigui quina sigui la seva modalitat, sempre és un procés col·lectiu, que implica nombrosos actors...» Roger Chartier

[Mural de fotografies «Retrat de família»]
Els protagonistes del món del llibre són sovint polivalents. En són un exemple moltes de les persones retratades, de les quals només destaquem un ofici.

AGENT LITERARI - Carme Balcells - (Foto: Lluís Miquel Palomares)
COMUNICADOR - Joan Barril - (Foto: Eloi Bonjoch)
IL·LUSTRADORA - Roser Capdevila - (Foto: Mònica Rosselló)
EDITOR - Josep M. Casacuberta - (Foto: Fundació Lluís Carulla)
PERIODISTA CULTURAL - Ada Castells - (Foto: Pere Virgili)
EDITOR - Antoni Clapés - (Foto: Txema Salvans)
TRADUCTOR - Josep Domènech Ponsatí - (Foto: Carles Mercader)
LECTOR EDITORIAL - Gabriel Ferrater - (Foto: Pau Barceló)
EDITOR - Xavier Folch - (Foto: Ed. 62)
TRADUCTOR - Feliu Formosa - (Foto: Carles Mercader)
NEGRE LITERARI - Ghost Writer - (Foto: Carles Mercader)
DIRECTOR DE COL·LECCIÓ - Pere Gimferrer - (Foto: Guillermina Puig / La Vanguardia)
LLIBRETERA - Conxa Gubern - (Foto: Carles Mercader)
CRÍTIC LITERARI - Julià Guillamón - (Foto: Carles Mercader)
CAP DE PREMSA - Anna Jornet - (Foto: Carles Mercader)
TRADUCTOR - Jordi Llovet - (Foto: Carles Mercader)
COMERCIAL - Núria Molera - (Foto: Carles Mercader)
DIRECTOR DE COL·LECCIÓ - Joan Oliver - (Foto: ILC)
DIRECTOR DE COL·LECCIÓ - Francesc Parcerisas - (Foto: Pere Virgili)
COMERCIAL - Nani Pérez - (Foto: Carles Mercader)
PERIODISTA CULTURAL - Rosa Piñol - (Foto: Carles Mercader)
CRÍTIC LITERARI - Ponç Puigdevall - (Foto: Carles Mercader)
LLIBRETERA - Marta Ramoneda - (Foto: Carles Mercader)
TRADUCTOR - Carles Riba - (Foto: Francesc Català-Roca)
CORRECTORA - Coral Romà García - (Foto: Carles Mercader)
CORRECTOR - Andreu Rossinyol - (Foto: Carles Mercader)
BIBLIOTECÀRIA - Teresa Rovira - (Foto: Marc Vila)
TRADUCTOR - Josep M. de Sagarra - (Foto: ILC)
DISSENYADOR - Enric Satué - (Foto: Carles Mercader)
COMUNICADOR - Màrius Serra - (Foto: Carles Mercader)
DISTRIBUIDOR - Oriol Serrano - (Foto: Carles Mercader)
TRANSPORTISTA - Ramon Sincalbares - (Foto: Carles Mercader)
LLIBRETER - Guillem Terribas - (Foto: Carles Mercader)
COMUNICADOR - Emili Teixidor - (Foto: Eloi Bonjoch)
BIBLIOTECÀRIA - Maria de Vallibana Serrano - (Foto: Carles Mercader)
TRADUCTORA - Monika Zgustova - (Foto: Tomi Socíes)

[Vídeo «Retrat de família»]
Els fragments d'aquestes entrevistes provenen dels programes «Alexandria» i «Silenci», de TV3 i de l'especial informatiu «Un món de llibres» (20.04.2003).
Carme Arnau (crítica)
Helena Campos (llibretera)
Neus Chordà (cap de premsa editorial)
Emília Estremera (llibretera)
Albert Folch (dissenyador gràfic)
Juan Goytisolo (escriptor)
Pau Joan Hernández (escriptor i traductor)
Núria Llorca (llibretera)
Joan Margarit (escriptor)
Vinyet Panyella (bibliotecària)
Ester Pujol (editora)

Lluïsa Queralt (llibretera)
Maria Sanz (llibretera)
Albert Vicens (editor)

ELS CAMINS DEL LECTOR

Convertir-se en lectors

Ens convertim en lectors quan ens agrada triar i cercar, quan ens transformem en exploradors de possibles lectures guiats per la intuïció, quan estem sempre a l'espera del llibre que ens ha de canviar la vida.
Però és tan fàcil allunyar-nos de la lectura! N'hi ha prou amb un reguitzell de llibres avorrits que ens ocultin el millor. Tot —o gairebé tot— depèn d'haver trobat, quan érem joves, una bona biblioteca a casa dels pares, una llibreria de barri ben activa, una biblioteca pública propera i ben completa… Ah!, i un mestre amb coneixements, amb bon criteri, amb passió lectora.

«La literatura és essencialment solitud. Hom escriu en solitud, llegeix en solitud i, malgrat tot, l'acte de llegir permet una comunicació profunda entre els éssers humans.» Paul Auster

«Una vegada, vaig sentir comentar a un client habitual de la llibreria del meu pare que hi ha poques coses que marquin tant un lector com el primer llibre que realment s'obre camí fins al seu cor. Aquelles primeres imatges, el ressó d'aquelles paraules que ens pensàvem que havíem deixat enrere, ens acompanyen tota la vida i esculpeixen un palau a la nostra memòria, al qual tard o d'hora —tan se val quants llibres llegim, quants mons descobrim, quantes coses aprenguem o oblidem— tornarem inevitablement.» Carlos Ruiz Zafón

Els camins del lector

Quan troba gust en la lectura, cada lector acaba fent-se un món de llibres d'acord amb els seus estats vitals. El lector basteix una biblioteca interior amb la memòria de tots els llibres llegits, que l'orientarà en les noves lectures i el guiarà en les interpretacions que en faci.

«De vegades coneixem un llibre i ens sentim empesos a llegir l'obra completa de l'autor. Ens adonem que les peces formen un gran trencaclosques (que vol dir enigma), l'edifica-closques de la seva vida i de la seva gent. Altres vegades un llibre és tan rotund, tan rodó, que renunciem als altres llibres que el precedeixen o el segueixen.» Anna Aguilar-Amat i Francesc Parcerisas

[Mural gràfic: dòmino]
1 ***Odissea*** **| Homer** | La partença de l'heroi
2 Canigó | Jacint Verdaguer | El viatge com a (re)naixement
3 El cor de les tenebres | Joseph Conrad | La lluita per a l'aprenentatge moral
4 Nabí | Josep Carner | La fe bíblica
5 Moby Dick | Herman Melville | Baixada a les profunditats
6 *La balada de l'holandès errant* | Gerard Horta

7 ***Divina Comèdia*** **| Dante Alighieri** | L'estada als inferns
8 *Viatge a la fi de la nit* | Louis Ferdinand Céline | L'al·legoria del dolor
9 *Quanta, quanta guerra* | Mercè Rodoreda | El truncament del viatge
10 *Trans-Atlántico* | Witold Gombrowicz | L'exili forçat i l'adaptació al medi
11 *La dona silenciosa* | Monika Zgustova | L'escriptura del vençut
12 *Incerta glòria* | Joan Sales | El compromís i l'escriptura
13 *Viure i veure* | Avel·lí Artís-Gener | El replegament de la vivència
14 *Aquí descanda Nevares* | Pere Calders | El descobriment de l'altre
15 *Tristos tròpics* | Claude Lévy-Strauss

16 ***Viatge a Itàlia*** | **Johann Wolfant Goethe** | La sabiduria
17 *Itàlia i el Mediterrani* | Josep Pla | Les cartografies imaginàries
18 *El Danubi* | Claudio Magris | La curiositat i la crítica
19 *A peu pels camins de cendra* | Josep Maria Espinàs | Del camp a la ciutat
20 *Les I·lusions perdudes* | Honoré de Balzac | L'individualisme del món modern
21 *Carrer Marsala* | Miquel Bauçà

22 ***El llibre del desassossec*** | **Fernando Pessoa** | El filòsof malalt es passeja

23 *Els treballs perduts* |Joan Francesc Mira | La caricatura depravada
24 *Ulisses* | James Joyce | Viatge per la consciència
25 *Una vida al carrer* | Jordi Ibáñez Fanés

26 ***A la recerca del temps perdut* | Marcel Proust** | La memòria, l'escriptura i l'obra
27 *Una casa per compondre* | Núria Perpinyà | L'etern retorn
28 *Solitud* | Víctor Català | Viatge interior
29 *Viatge entorn de la meva cambra* | Xavier de Maistre | L'estació del més enllà
30. *Cròniques de l'ultrason* | J. V. Foix

Biobibliografies

Els camins que ens porten a la lectura poden ser ben diversos.
Les lectures que hem fet en moments clau de la nostra vida segur que són decisives: hi ha qui va començar a llegir abans de la guerra, hi ha qui va començar durant la postguerra, n'hi ha que començaren durant la transició, d'altres llegeixen en plena democràcia mediàtica. Cap d'ells no ha tingut les mateixes oportunitats.
Les possibilitats de les nostres trajectòries lectores queden definides pels detalls de la nostra biografia i pel moment històric que vivim.

[Vitrina llibre-objecte: trajectòria literària]
Ester Pino. Barcelona, 1980. Filòloga. Recordo un dels meus primers llibres, *El petit príncep,* per la manera com el protagonista construeix un món format de somnis. Després de catorze anys encara hi fantasiejo; crec que és aquest el fil que ens lliga als llibres: el somni. Més endavant, amb *Frankenstein* i el *Werther* també ho vaig poder experimentar.
Així, la imaginació em va empènyer a anar cap als estudis de literatura. A les classes i a la cafeteria de la facultat vaig començar a situar certs autors en determinades èpoques, i a entendre el decurs de la història en general. Els simbolistes francesos, Huidobro o els antifranquistes psicodèlics em van fer passar als *cadavres exquis* nocturns i a una altra manera de veure la literatura, potser banal, però que és la que m'agrada. Va ser aleshores quan vaig comprendre que hi ha un moment en què obrim les portes a la literatura, a la música, al cinema… A les paraules, en definitiva.
La meitat de llibres que he llegit ha estat als transports públics. Als avions he llegit poesia. Pizarnik i la seva pedra de la bogeria em van llançar cap a l'escriptura poètica en un vol cap a Atenes. Moltes vegades he anat acompanyada d'un llibre escrit per un autor vinculat a la ciutat a la qual em dirigia: Pessoa i Lisboa, Woolf i Londres, Pla i el Port de la Selva… El temps de la lectura em sembla així més intens.
Viatjar, però, també podem fer-ho des de l'habitació: ens enamorem d'una persona, d'una metàfora? No perquè sí, vaig llegir els *Fragments d'un discurs amorós* de Barthes mentre esperava una trucada telefònica…
És com si, dins la pàgina, entre els buits de les paraules de Gopegui, per citar algú, recreés la meva autobiografia i, com Léolo, em quedés suspesa entre les metàfores.

[Vitrina llibre-objecte: trajectòria literària]
David Bestué. Barcelona, 1980. Artista. Recordo quan visitàvem les maquetes dels projectes arquitectònics per als Jocs Olímpics: em vaig comprar el llibre d'Alexandre Cirici sobre Barcelona i vaig començar a recol·lectar centenars d'imatges que anava penjant a la meva habitació. En aquell temps, les primeres novel·les que em van enganxar van ser les d'en Flanagan, d'Andreu Martín, fins al punt que jugava amb la idea d'arribar a ser detectiu. Vaig llegir els llibres de Montalbán i, després, em vaig atrevir amb novel·listes com Saramago o Javier Marias fins arribar a l'*Antología de la literatura portátil* de Vila-Matas que em va fascinar.
Quan començava la carrera de Belles Arts vaig topar amb un llibre de Sophie Calle, i recordo com aquella lectura va canviar la meva manera d'entendre la pràctica artística. Altres llibres sobre Félix González-Torres, Bruce Nauman o els catàlegs de Juan Muñoz em van reafirmar en el meu treball.
A partir d'aleshores he anant encadenant descobriments fabulosos, el més emocionant, la *Historia de la Literatura Nazi en América* de Roberto Bolaño: em vaig llegir tots els llibres de Bolaño! Tot seguit, van venir Georges Pérec i Roland Barthes; encara rellegeixo sovint Roland Barthes per Roland Barthes.
A part de tot això, potser seguint la fascinació que des de petit he sentit per Barcelona, sempre m'han interessat molt els llibres d'arquitectura: Rushkin, Zevi, Miralles o Jujol.

[Vitrina llibre-objecte: trajectòria literària]
Rossend Cardona. Castelldefels, 1962. Pastisser. Recordo les meves primeres lectures, els primers *tebeos*, el *Cavall Fort*, el *Tintin* o l'*Astèrix, El Sargento Gorila*, que llegia a la barberia tot esperant torn. A poc a poc vaig començar a llegir, Juli Verne o Karl May i altres autors de literatura juvenil com ara Walter Scott o R.L Stevenson, de manera que quan a l'escola havíem de llegir Zorrilla, Machado o Unamuno no se'm va fer tant pesat com a altres companys que no estaven tan acostumats a llegir.
En deixar els estudis i posar-me a treballar de pastisser en el negoci familiar, vaig continuar llegint d'una manera autodidacta, agafant autors i temes diversos. Després uns llibres em van portar a d'altres i així contínuament. També mirava què llegia gent més gran que jo, el passatger que seia al costat del tren, la noia que m'agradava (fins i tot comprava el mateix llibre per poder-hi parlar)... tot amb un interès i una curiositat que de vegades donava fruit, i em comprava un nou llibre.
Vaig començar a recórrer llibreries, a tractar amb llibreters i a escoltar-ne els consells i recomanacions, o a buscar a llibreries de vell edicions exhaurides. Tot això ha anat configurant unes predileccions, gustos, manies, filies i fòbies diverses, creant un món a través de moltíssimes lectures en moments molt singulars de la meva vida.

Lectures en comú

Llegim de mil maneres. Ho fem de manera insegura, espipellant fragments ça i lla i destrossant les obres en una acció salvatge, solitària i desordenada. Cerquem històries que ens permetin somniar, relats que ens ajudin a entendre què ens passa, trames que ens atrapin, sorpreses, paradoxes, ironies que ens permetin contemplar el món a distància, emocions que ens portin allà on realment volem anar…
Llegim per construir la nostra intimitat. I també per integrar-nos, per compartir noms i històries comunes. Creem i recreem la nostra identitat amb els relats.

[Textos dins la il·lustració mural d'Arnal Ballester]
Il·lustració mural: Arnal Ballester
«Juraria que el primer contacte amb un llibre va ser una experiència col·lectiva, la d'una mestra llegint-nos un conte que ara no recordo.» M.P.
«*Gregor Samsa*, *Ubú Rei*, *Moby Dick*, *Els assassinats de la Rue Morgue*... i molts llibres, molts, em porten l'olor del cafè... les meves lectures han començat sovint al voltant d'una taula on tots posàvem al damunt les nostres lectures.» X.G.
«Mentre ballàvem, em volia impressionar parlant-me d'Orwell i de l'*Homenatge a Catalunya*. D'ell no en recordo ni la cara, però del llibre te'n podria parlar estona.» O.C.
«Nedem entre llibres, però no correm el risc d'ofegar-nos.»
«La veritat és que no llegeixo gaire i quan ho faig escullo llibres dels quals parla tothom.» F.V.
«Treballem en una llibreria i ens enviem SMS recomanant-nos llibres. » (Anònim)
«Internet ha portat el *bookcrossing* (més o menys, cruïlla de llibres); deixes un llibre amagat a qualsevol lloc, ho anuncies a la xarxa i algú el recull. Ahir vaig recollir un llibre de faules damunt del caixer d'un pàrquing.» T.M.

El llibre mundà

«M'han divertit extraordinàriament els petits *slogans* –-comentaris que fas dels llibres que m'has enviat. Són bastant convincents perquè davant de més d'un dels llibres vaig arrufar el nas abans de llegir la noteta. Hom té els seus prejudicis, veuràs... De totes maneres, el dia llunyà en què jo sigui editor et llogaré com "sloganaire" (home que redacta les faixes) de la meva editorial.» Josep M. Castellet a Joan Ferraté

[Mural gràfic: eslògans]
- El fenomen europeu més gran dels darrers anys!
- Magnífica, màgica, commovedora.
- I ara, al cinema!
- Més de tres milions i mig de lectors a tot el món.
- Número u en vendes al Japó.
- Qui vulgui estar en voga ha de llegir-lo, sens dubte!

Davant la crítica i els crítics

«És la crítica que, a còpia de concentració, fa possible la cultura. Agafa la voluminosa massa d'obres creatives i la destil·la fins a obtenir-ne un perfum més delicat.» Oscar Wilde

«En mirar enrere, el crític veu l'ombra d'un eunuc. Qui seria crític si podia ser escriptor? Qui voldria ser crític literari si podia fer cantar els versos o compondre, des del seu propi ser mortal, una ficció viva, un personatge perdurable?» George Steiner

[Mural de fotografies: els crítics]
Sam Abrams, W.H. Auden, Charles Baudelaire, Harold Bloom, M. Aurèlia Capmany, Josep M. Castellet, David Castillo, Ferran Canyameres, Joan Coromines, Joan Ferrater, André Gide, Marià Manent, Joaquim Molas, Anna Murià, Francesc de B. Moll, Eugeni d'Ors, Marcel Reich-Ranicki, Montserrat Roig, Robert Saladrigas, Maurici Serrahima, Susan Sontag, George Steiner, Joan Triadú, Oscar Wilde, Virginia Woolf.

La traducció: traspassant fronteres

Traduir és traslladar un text d'una llengua a una altra. No es tracta de cercar una simple correspondència lingüística, sinó d'interpretar un text d'acord amb el context cultural d'origen i integrar-lo en el d'arribada. Així, la pràctica de la traducció és una confrontació de cultures.
Nosaltres i la nostra cultura canviem amb el temps, per això les traduccions envelleixen i cada generació necessita traduir de nou els clàssics.

«La feina d'un traductor de poesia passa per saber sintonitzar. És una feina humil, és una feina d'anar adaptant el dial de la pròpia llengua a la freqüència d'emissió de l'original. Mantenir els registres de llenguatge, adaptar la sintaxi de la llengua de sortida a la sintaxi de la d'arribada, de manera que els efectes siguin semblants sense que es dificulti en excés la lectura. Escollir el lèxic, recollir el ritme del discurs, sostenir l'emoció. Posar-se sempre al servei del text original i al mateix temps al servei de la pròpia llengua. ... El traductor, doncs, és això: un servidor, un portaveu, un missatger, però mai un suplantador.» Narcís Comadira

[Vitrina de traduccions]
Edicions originals de traduccions de *La plaça del Diamant* de Mercè Rodoreda al neerlandès, japonès, islandès, hongarès, basc, noruec, serbo-croat, suec, romanès, italià, alemany, francès, grec, castellà, búlgar, portuguès, vietnamita, finès, anglès, xinès i hindi.

[Reproduccions emmarcades: carta de Gabriel Ferrater a Archibald MacLeish i la resposta]
Quan traduïa la novel·la d'Ernest Hemingway, *A Moveable Feast* (*París era una festa*), Gabriel Ferrater trobà un fet que el va desconcertar: Hemingway descriu un viatge amb tren entre Madrid i la Provença francesa passant per Hendaia i Baiona, és a dir, seguint un camí llarg i complex. Potser es tractava d'un error dels editors? Una confusió entre Jean-les-Pins, prop de Marsella, i Saint-Jean-Pied-de-Port, als Pirineus? El traductor va escriure al representant de l'autor que li respongué de manera contundent: les coses van passar tal com estan descrites en el llibre. Insatisfet amb la resposta, Gabriel Ferrater va escriure al poeta Archibald MacLeish, que també va assistir a les vetllades estivals de 1925 descrites en el llibre. El lloc —diu el poeta americà— va ser Jean-les-Pins, a la vora d'Antíbol, sense cap dubte, la resta era pura invenció de Hemingway.

Textos en moviment. La premsa

Alguns llibres tenen tant de ressò que els autors no ho haurien pogut ni imaginar.
El ressò, però, pot tenir diverses causes: escàndols, com ara en el cas de *Lolita*, de Nabokov, que alguns benpensants consideraren un atemptat a la moral; episodis de la vida de l'autor mal vistos per la seva època (penseu en Oscar Wilde); postures polítiques que fan de mal acceptar (penseu en L. F. Céline); preses de posició heroiques, que recordarem per la valentia i la veritat (Émile Zola) o pels errors comesos (Jean-Paul Sartre).
Tots són textos en moviment: surten dels camins fressats i es converteixen en símbols d'una època.

Salman Rushdie va ser condemnat a mort per un tribunal iranià a causa de la seva obra *Els versos satànics*. L'afer va fer que, durant anys, musulmans, cristians i laics discutissin sobre la relació entre política i lectura, la censura, la dignitat de l'escriptor, la llibertat d'expressió i la tolerància. La veritat és que molt pocs d'aquests discutidors havien llegit l'obra.

[Vídeo «Textos en moviment»: reproducció de notícies de premsa]
- Alexandr Solzhenitsin torna a Rússia després de vint anys d'exili. *El País*, 27 de maig de 1994.
- *L'adolescent de sal* de Biel Mesquida, Premi Prudenci Bertrana al 1973, va ser prohibit i no es va poder publicar fins al 1975. *El Correo Catalan*, 8 de maig de 1975.
- Polèmica sobre Günter Grass i la seva afiliació a un cos d'élite de les SS als 17 anys. *Avui*, 14 d'agost de 2006.
- L'escriptora de Bangladesh Taslima Nasrin parla davant del Parlament d'Escriptors a Lisboa. *El País*, 30 de setembre de 1994.
- Assassinat de la periodista i escriptora Anna Politkóvskaya a Moscou. *El País*, 8 d'octubre de 2006.
- Estrena a Moscou d'una versió teatral de la novel·la *Lolita* de Vladimir Nabokov. *El País*, 23 de desembre de 1992.
- Premi Kurt Tucholsky d'Estocolm a Salman Rushdie, autor perseguit pel seu llibre *Els versos satànics*. *Avui*, 7 de novembre de 1992.
- Execució de l'escriptor Ken Saro-Wiwa a Nigèria. *La Vanguardia*, 11 de novembre de 1995.
- Carta d'Émile Zola al president de la República francesa amb referència al cas Dreyfus. *L'Aurore*, 13 de gener de 1898.
- Comunicat de Jacint Verdaguer «En defensa pròpia», primer d'una sèrie d'articles escrits després que li van prohibir d'exercir com a sacerdot. *El Noticiero Universal*, 17 de juny de 1895.

LA TROBADA

[Mural gràfic al cub]

«Triem el nostre camí al llarg d'interminables prestatges i seleccionem un volum o un altre sense cap raó clarament discernible: per la coberta, pel títol, per un nom, per alguna cosa que algú ha dit o no ha dit, per un pressentiment, per caprici, per error, perquè pensem que podem trobar-hi un relat, un personatge o un detall determinat, perquè creiem que l'han escrit per a nosaltres, perquè creiem que l'han escrit per a qualsevol llevat de nosaltres i volem saber per què n'hem estat exclosos, perquè volem aprendre o volem riure o volem lliurar-nos a l'oblit.» Alberto Manguel

«...una civilització sense llibreters és inimaginable. Com els temples i altres llocs de reunió sagrats, les llibreries són artificis essencials de la natura humana. El tacte d'un llibre acabat d'agafar d'un prestatge i captiu a les nostres mans constitueix una experiència màgica que uneix l'escriptor amb el lector.» Jason Epstein

«Hi ha una llibreria al costat del mercat. En una ciutat nova sempre ens agrada visitar les llibreries i, de vegades, també el cementiri. Són llocs on hi ha moltes veus adormides. Si s'escolta el silenci, se senten milers d'històries. Totes plegades són una simfonia inabastable. …La vida és un viatge, i un llibre n'és el quadern de bitàcola. Ens desplacem suaument entre els taulells i els prestatges. Els ulls es deturen en algun mot, en algun títol: perquè és llarg, sobri, precís o vague. Agafem un volum i el sospesem, en palpem la cadència, en mirem el revers i fins i tot l'obrim (cosa que no es pot fer amb un meló) per veure-hi, a les entranyes, òrgans de vidre, alguna cosa que soni a harmonia amb la guitarra del nostre diafragma.» Anna Aguilar-Amat i Francesc Parcerisas

«Normalment anem a la biblioteca perquè volem un llibre que ja coneixem, però la principal funció de la biblioteca és permetre'ns trobar el llibre que no sospitàvem que existia, i que tanmateix descobrim que és d'extrema importància per a nosaltres.» Umberto Eco

«El bibliotecari estima els llibres com un mariner estima la mar. No és necessàriament bon nedador però sap navegar i sap que no és precisament nedant com s'arriba més lluny. L'oceà del coneixement, que fa perdre el cap a tots els savis, fa, contràriament, més modest el bibliotecari.» Michel Melot

«Què és una biblioteca, més que la representació d'una vida? Cada llibre resumeix un moment concret de la nostra existència i, com els senyals en la ruta del viatger, fiten els nostres records i els nostres sentiments. Són la consciència dels nostres actes.» Alberto Manguel

«La biblioteca explica el món, la vastedat del món en què vivim. L'esperança del bibliòfil és una esperança críptica, que ell mateix no s'ha formulat mai, i és trobar, algun dia o altre, encara que sigui amagada en una nota a peu de pàgina, la il·luminada revelació del secret de l'Univers.» Joan Perucho

«Llibres de capçalera... Cap creació artística no és tan familiar en el dormitori com el llibre: no n'hi ha cap que ens parli tant damunt el coixí, sense omisions ni lítotes, com en una íntima promiscuïtat.» Julien Gracq

[Mural gràfic al cub]

Quants volums diferents conté la Biblioteca de Babel de Jorge Luis Borges?

Amb paraules del mateix Borges:

$x = 25^{1.312.000}$

«No hi ha, en la vasta Biblioteca, dos llibres idèntics»
«cada llibre és de quatre-centes deu pàgines... »,
(sigui p = número de pàgines, on p = 410)

«cada pàgina, de quaranta ratlles...»,
(sigui r = ratlles per pàgina, on r = 40)
«cada ratlla, d'unes quaranta lletres...»,
(sigui l = lletres per ratlla, on l = 80)
«el número de símbols ortogràfics és vint-i-cinc»,
(sigui m = símbols ortogràfics, on m = 25)
Sigui X = número de volums diferents que pot contenir la Biblioteca o número de llibres diferents que pot arribar a imprimir un impressor, és:
X = m ^ (p x r x l)
X = $25^{1.312.000}$
Expressat amb notació científica:
$(1,9598 \times 10)^{1.834.097}$
X és una xifra major que el número d'àtoms de l'univers (excloent-ne la matèria obscura), expressada com:
10^{77} (2^{255})

[Vídeo «La trobada»: fragments de pel·lícules, per ordre d'aparició]
L'ANGE, de Patrick Bokanowski (1982)
TOUTE LA MÉMOIRE DU MONDE, d'Alain Resnais (1956)
DER HIMMEL ÜBER BERLIN, de Wim Wenders (1987)
SEVEN, de David Fincher (1995)
ELEPHANT, de Gus Van Sant (2003)
DREAMERS, de Bernardo Bertolucci (2003)
YOUNG FRANKENSTEIN, de Mel Brooks (1974)
RUSHMORE, de Wes Anderson (1998)
BREAKFAST AT TIFFANY'S, de Blake Edwards (1961)
DONNIE DARKO, de Richard Kelley (2001)
THUMSUCKER, de Mike Mills (2005)
SHERLOCK JR, de Buster Keaton (1924)
TIME ENOUGH AT LAST (episodi de TV de THE TWILIGHT ZONE), de JOHN BRAHM (1959)
LOLITA, de Stanley Kubrick (1962)
IRREVERSIBLE, de Gaspar Noé (2002)
DANCES WITH WOLVES, de Kevin Costner (1990)
BADLANDS, de Terrence Malick (1973)
RUMBLE FISH, de F. F. Coppola (1984)
VIVA ZAPATA, d'Elia Kazan (1952)
ADAPTATION, de Michel Gondry (2002)
THE HOURS, de Stephen Daldry (2002)
MARIE ANTOINETTE, de Sofia Coppola (2006)
FAHRENHEIT 451, de François Truffaut (1966)
L'HISTOIRE D'ADÈLE H, de François Truffaut (1975)
PICKPOCKET, de Robert Bresson (1959)
DEAD MAN, de Jim Jarmusch (1995)
LAUREN BACHELORETTE, de Michel Gondry (1997)
EL LABERINTO DEL FAUNO, de Guillermo del Toro (2006)
MOBY DICK, de John Huston (1956)
NEKO Z ALENKY, de Jan Svankmajer (1988)
ALICE IN WONDERLAND, de Geromini, Luske i Jackson (1951)
OTRANTSKY ZÁMEK, de Jan Svankmajer (1977)
SAYAT NOVA, de Sergei Paradjanov (1968)
RAKOPIS ZNALEZZIONY W SARAGOSSIE, de Wojciech J Has (1964)
THE DEVIL AND DANIEL WEBSTER, de William Dieterle (1941)
LE PETIT SOLDAT, de Jean-Luc Godard (1960)
THE ELEPHANT MAN, de David Lynch (1980)
HANNA AND HER SISTERS, de Woody Allen (1986)
AFTER HOURS, de Martin Scorsese (1985)
BEFORE SUNRISE, de Richard Linklater (1994)
BRIEF ENCOUNTER, de David Lean (1946)
HOW TO MARRY A MILLONAIRE, de Jean Negulesco (1953)
LE NOM DE LA ROSE, de Jean-Jaques Annaud (1986)

HENRY AND JUNE, de Philip Kauffman (1990)
PAPERMOON, de Peter Bogdanovich (1973)
ELMER GANTRY, de Richard Brooks (1960)
A CLOCKWORK ORANGE, de Stanley Kubrick (1971)
AGUIRRE, DER ZORN GOTTES, de Werner Herzog (1973)
JAG ÄR NYFIKEN – EN FILM I GULT, de Vilgot Sjöman (1967)
DEAD POETS CLUB, de Peter Weir (1989)

Guió i direcció: Andrés Hispano
Realització: Lluís Cerveró
Documentació: Félix Pérez-Hita.

Músiques
B.S.O. d'ELEPHANT MAN (MAIN THEME), de John Morris
SOUVENIR DE PRISON, de Michel Magne
ALLEZ TRINCAMP, de Pierre Bachelet i Jean Schultheiss
TRANCE NÚM. 2 d'Angus McLise, Tony Conrad i John Cale
B.S.O. d'IN THE MOOD FOR LOVE, de Michael Calasso
B.S.O. de LE LOCATAIRE (L'APPEL DU VERRE), de Philippe Sarde

Fe d’errates*

Aquesta exposició no pretén ser una mostra exhaustiva de la cadena del llibre. L’hem centrada en allò que fa possible l’encontre entre el lector i l’escriptor literari. Però potser hem oblidat massa coses: llibres i editors d’altres àmbits i tants d’oficis, feines, històries i personatges del món del llibre.

Probablement caldria una altra exposició per no deixar-nos res.

(*) *Erratum*, *errata corrige*, *fe d’errates*: conjunt d’errors que l’autor o l’editor o l’impressor reconeixen un cop finalitzada la impressió del llibre; sol incloure’s en un full solt abans de la primera pàgina. D’aquí el nom de la peça, *prière d’inserer*, que s’emprava en les edicions franceses del segle XVIII i que ha perdurat per a altres usos a més de la correcció, com a advertències al lector o senzillament com a estratagema comercial.

Crèdits

El món i un llibre: de l'escriptor al lector

Exposició

Una producció de la Institució de les Lletres Catalanes

Comissariat Antonio Ramírez, Txuma Sánchez, Núria Solsona
Concepte i disseny expositiu Estrella Benito, Stefano d'Incecco, Txuma Sánchez, Núria Solsona
Coordinació Jordi Ribas, Ester Valls (ILC)
Disseny gràfic Excèntric Comunicació
Assessorament Antoni Marí
Documentació Elena Cañadas
Fotografia Carles Mercader, Xabier Mendiola, Núria Solsona
Il·lustració mural Arnal Ballester
Audiovisuals «La trobada» Guió i direcció: Andrés Hispano. Realització: Lluís Cerveró. Documentació: Félix Pérez-Hita. **«Textos en moviment» i «Retrat de família»** Guió i direcció: Núria Solsona i Txuma Sanchez. Muntatge: Frame 25
Atrezzo Oriol Roset
Gravació i muntatge sonor Sonoblok
Producció gràfica Maud Gran Format
Estructures i mobiliari Grop - Exposicions i museografia
Muntatge Expoarte y Cultura

Agraïments
Sílvia Amigó, David Bestué, Rossend Cardona, Lucas Charnet, Jordi Cornudella, Àngels Dalmau, Núria Folch, Francesc Garriga, Ignacio López, Isabel Martí, Antoni Munné-Jordà, Iolanda Pelegrí, Ester Pino, Santi Puig, Josep M. Pujol, Jordi Puntí, Marta Ramoneda, Carles Rebassa, Martí Ribas, Lluís Soler, Marta Solsona, Jaume Subirana, Joan Terrassa, Lluís M. Todó.
Ateneu Barcelonès, Biblioteca de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona, Centre d'Art Santa Mónica, Edicions La Campana, Fundació Lluís Carulla, Fundació Joan Brossa, Fundació Josep Pla, Fundació Mercè Rodoreda, Fundació Joan Maragall, Grafos S. A., Grup 62, KRTU, Llibreria La Central, Òmnium Cultural, Tusquets Ediciones.
I moltes gràcies també als autors, les autores i els hereus que ens han deixat reproduir algun dels seus textos; als i les cineastes i les seves respectives productores que ens han deixat un fragment dels seus films; a totes les persones que han deixat reproduir la seva imatge i a totes aquelles persones que des dels seus respectius oficis cada dia treballen perquè el llibre sigui una realitat compartida.
Materials reproduïts amb el permís dels autors i les entitats corresponents. Si advertiu alguna mancança en aquest sentit us agrairem que ho comuniqueu a: ilc.correu@gencat.net

Generalitat de Catalunya
Institució de les Lletres Catalanes

Amb el suport de
Àrea de Biblioteques. Direcció General de Cooperació Cultural. Generalitat de Catalunya

I la col·laboració de